

XLIII Asianajapäivät 14.1.2011
Oikeusministeri Tuija Braxin tervehdys

MUUTOSVARAUKSIN

Arvoisa puheenjohtaja, hyvät asianajajat ja kutsuvieraat,

Oikeudenkäynnin kestosta

Yksi oikeusturvan saatavuuden kannalta keskeinen tekijä on oikeudenkäynnin kesto. Yksittäisten juttujen kestossa on edelleen ongelmia, vaikkakin kansainvälisessä vertailussa tilanne vaikuttaa siedettävältä. Käyn seuraavassa läpi joitakin tämän vaalikauden uudistuksia, joilla on ollut ja tulee olemaan vaikutusta oikeudenkäyntien kestoon.

Yksi tärkeimmistä uudistuksista on hovioikeuksissa juuri tämän vuoden alussa käyttöön otettu jatkokäsittelylupajärjestelmä.

Tämä menettelyuudistus perustuu oikeusneuvos Kari Kitusen johtaman laajapohjaisen toimikunnan komiteamietintöön. Myös Asianajajaliitto oli toimikunnassa edustettuna. Ja jatkokäsittelylupaehdotuksen osalta toimikunta oli yksimielinen! Tätä voi verrata esimerkiksi muutoksenhakutoimikunnan vuoden 2001 mietintöön – johon seulontajärjestelmä perustui – siihen liittyi 7 eriävää mielipidettä! Komiteamietinnöstä saatu lausuntopalaute oli myös hyvin myönteinen.

Jatkokäsittelyluvan tavoite on järkevöittää asioiden käsittelyä hovioikeudessa – toteuttaa laadukas ja tarkoituksenmukainen lainkäyttö vaarantamatta oikeusturvaa.

Perustuslaki takaa oikeuden muutoksenhakuun. Uusi järjestelmä ei tarkoitaakaan muutoksenhakukieltoa. Kaikista käräjäoikeuden tuomioista voi edelleen valittaa ja kaikki valitukset tutkitaan hovioikeudessa: joko täystutkinnassa tai sitten jatkokäsittelylupamenettelyssä.

Järjestelmää kehitettäessä on pyritty selkeyteen. Osa tätä tavoitetta on rajoitettu soveltamisala.

Valmistelun yhteydessä on arvioitu, että jatkokäsittelyluvan piiriin kuuluisi noin puolet rikostuomioita koskevista valituksista. Saman arvion mukaan lupamenettely tulee vapauttamaan hovioikeuksien voimavaroja yhteensä noin 500 valitusasian verran vuodessa. Säästyvällä työllä nopeutetaan asioiden käsittelyä ja parannetaan käsittelyn laatua.

Hovioikeusprosessi on puhuttanut aina siitä saakka, kun pitkään käytössä ollut kirjallinen menettely nykyaikaistettiin 1990-luvun lopulla. Vanhoja ja uusia ehdotuksia muutoksiksi esitetään jatkuvasti - usein jo ennen kuin edellinen uudistus on tullut edes voimaan.

Kun kysymys on hovioikeusprosessista, yksi vakioehdotuksista on näyttömuutoksenhakukielto. Eli se, ettei muutosta saisi lainkaan hakea käräjäoikeuden näytön arviointia koskevaan ratkaisuun. Tämä vaihtoehto oli esillä jatkokäsittelylupamenettelynkin valmistelussa, jossa se kuitenkin torjuttiin.

Jatkokäsittelylupaesityksessä ja sitä edeltävässä komiteanmietinnössä todetaan, että näyttömuutoksenhakukielto olennaisella tavalla muuttaisi koko lainkäyttäjärjestelmäämme. Tällainen kielto, jos se asetettaisiin jo hovioikeusvaiheeseen, tarkoittaisi esimerkiksi rikosasioissa käytännössä lähes yleistä muutoksenhakukieltoa. Se asettaisi kysymyksenalaiseksi nykyisen kolmiportaisen oikeusastejärjestelmämme ja herättäisi kysymyksiä perus- ja ihmisoikeusvaatimusten kannalta.

Muun muassa näistä syistä muutoksenhakukieltoa näyttöratkaisuihin ei pidetty jatkokäsittelyluvan valmistelussa todellisenä etenemisvaihtoehtona. Olen itsekkin edelleen sitä mieltä, ettei se meidän oikeusjärjestelmäämme istu. Mutta – maailma ei ole staattinen, ja niin ei ole myöskään oikeudenkäyntimenettely, ei edes hovioikeudessa. Tämän vuoksi on tärkeää, että oikeudenkäyntimenettelyn käytännön toimivuutta seurataan. Ja jos jokin ratkaisevasti muuttuu, on myös voitava lähestyä uutta tilannetta avoimin mielin.

--

Viime vuonna oikeudenkäymiskaaren säännöksiä tiedoksiannosta uudistettiin, ja uudistukset tulivat voimaan kesäkuun alussa.

Tällöin puhelintiedoksianto otettiin käyttöön yleisenä tiedoksiannotapana kaikissa yleisissä tuomioistuimissa, myös käräjäoikeuksissa. Alustavien tietojen mukaan merkittävä määrä haastemiestiedoksiannoista käräjäoikeuksissa hoidetaan nykyisin puhelimitse. Joissain käräjäoikeuksissa jopa yli 40 prosenttia haastemiestiedoksiannoista hoituu nykyään puhelimitse. Määrät kuitenkin vaihtelevat, ja ilmeisesti joissakin käräjäoikeuksissa luku on noin 10 prosenttia.

Uusista menettelyistä on jo nyt saatu paljon hyviä kokemuksia. Harvoin on kentältä tullut niin myönteistä palautetta lakiuudistuksesta. Voidaan jo nyt todeta, että uudistukselle asetetut tavoitteet näyttävät toteutuneen.

--

Laadukkaan oikeusturvan tuottaminen edellyttää ennen kaikkea osaavaa, ammattitaitoista ja tehtävänsä motivoitunutta henkilöstöä. Käräjäoikeuksien tuomiopiirijakoa muutettiin voimakkaasti niin sanotussa rakenneuudistuksessa vuoden 2010 alusta lukien. Tuolloin 51 käräjäoikeuden sijaan muodostettiin 27 käräjäoikeutta. Kanslioiden ja erillisten istuntopaikkojen määrä väheni merkittävästi. Osittain toimitilajärjestelyt ovat vielä kesken. Toimitilaratkaisut on tarkoitus saattaa loppuun lähivuosina.

Rakenneuudistuksella tavoiteltiin vahvoja tuomioistuinyksiköitä. Pienet yksiköt olivat toki aiemminkin tehokkaita, mutta muun muassa sijaisjärjestelyjen ja erikoistumismahdollisuuksien vuoksi toiminnallisissa edellytyksissä oli kehittämisen varaa. Riittävä yksikkökoko luo myös hyviä edellytyksiä asiantuntijaorganisaatiossa tärkeään ajatustenvaihtoon kollegoiden kanssa työyhteisössä.

Toimipisteiden vähentyminen tarkoittaa väistämättä pidempiä etäisyyksiä. Käräjämatkojen pidentymisellä pelättiin puolestaan olevan vaikutusta istuntojen peruuntumiseen. Ennakkotietojen perusteella näyttää, että peruuntuneiden istuntojen määrä on edellisvuoden tasolla. Etäisyyksien merkitys on vähentynyt, koska suuri osa asioista käsitellään kirjallisessa menettelyssä.

Rakenneuudistuksen toteuttaminen sai vahvan tuen poliittisilta päätöksentekijöiltä sekä lakimieskunnalta itseltään, mikä väistämättä auttoi uudistuksen onnistumista.

Luonnollinen jatkumo tuomioistuinlaitoksen organisaation kehittämisessä on selvittää hovi- ja hallinto-oikeuksien määrää ja rakennetta. Yleiset tavoitteet uudistuksille ovat pitkälle samansuuntaiset kuin käräjäoikeuksien uudistamisessakin: Luoda edellytykset laadukkaalle lainkäytölle, erikoistumismahdollisuuksien lisääminen ja yksikkökoosta johtuvan haavoittuvuuden vähentäminen.

Tätä selvitystyötä tehdään parhaillaan oikeusministeriön asettamassa toimikunnassa, jonka puheenjohtajana toimii KKO:n emerituspresidentti Leif Sevón. Toimikunnan tehtävänä on laatia ehdotus hovi- ja hallinto-oikeusverkoston kehittämiseksi siten, että tavoitteena on asiamääriltään ja rakenteeltaan mahdollisimman tasakokoiset hovi- ja hallinto-oikeudet. Tämä edellyttäne 1-2 hovioikeuden ja 1-3 hallinto-oikeuden vähentämistä.

Toimikunnan tulee arvioida myös tuomioistuinten sijaintipaikkakunnat ottaen huomioon maantieteellisesti ja alueellisesti tarkoituksenmukainen sijainti, taloudelliset, historialliset, kielelliset ja erityisesti oikeusturvan toteutumisen turvaavat seikat sekä muutokset nykyiseen tuomiopiirijakoon. Lisäksi tulee ottaa huomioon oikeustieteellisen opetuksen sijainti sijaintipaikkakuntia arvioitaessa.

--

Hallitusohjelmassa sovittu lautamiesuudistus on tuonut säästöjä, joita on voitu käyttää ruuhkien purkuun. Viime vuonna lautamieskokoontamissa käsiteltiin enää noin 6 000 rikosasiaa, kun vastaava lukumäärä ennen kokoonpanouudistusta oli noin 30 000. Uudistuksen seurauksena syntyneitä lähes kolmen miljoonan euron säästöjä on voitu käyttää siihen, että laskevien kehysten aikana tuomarimäärää ei ole jouduttu vähentämään. Käräjätuomareita on nyt 492 henkilötyövuotta, kun vuonna 2007 heitä oli 473 henkilötyövuotta.

--

Viipyneet oikeudenkäynnit ovat usein laajoja rikosoikeudenkäyntejä. Syyttäjälaitoksen kannalta päätöstään lähestyvä hallituskausi on ollut menestyksellinen, monella tapaa mitattuna. Näin on, vaikka otetaan huomioon, että vuoden 2007 resurssitilanne oli erittäin heikko. Kuluvan vuoden syyttäjämomentin loppusumma, noin 44 miljoonaa euroa, on lähes 30 prosenttia suurempi kuin vuoden 2007 määrärahat. Paikallissyöttäjien arvioidut henkilötyövuodet ovat tänä vuonna 332, kun vuoden 2007 pohjakosketus oli 304. Kuluvan vuoden htv-luku on kaikkien aikojen ennätys.

Tämä näkyy myös tuloksissa. Kun vuoden 2007 lopussa syyteharkinnassa oli ollut yli 12 kuukautta 1 363 asiaa, juuri menneessä vuodenvaihteessa tuo luku oli 189. Tämä rikosprosessien viivästymisen kannalta olennainen tunnusluku on siis neljässä vuodessa saatu pudotetuksi seitsemänteen osaan lähtötasostaan. Ns. ylivuotisten juttujen määrä lienee nyt vertailukelpoisen historian alhaisin. Tästä on täysi syy onnitella syyttäjälaitosta.

Asianajajaliiton aloitteet: plea bargaining ja oikeudenkäyntiavustajien lupajärjestelmä

Oikeusministeriössä laadittiin viime vuonna asianajajapäivien aikaan arviomuistio syytteestä sopimisesta eli plea bargainingista. Muistiosta saadussa lausuntopalautteessa mielipiteet vaihtelivat vahvasta tuesta voimakkaaseen torjuntaan (ks. OMLL 47/2010, jossa arviomuistio ja lausuntotiivistelmä, sekä tiedote 17.6.2010). Asia osoitettiin edelleen pohdittavaksi ylijohtaja Jarmo Littusen johtamaan viivästymistyöryhmään, joka sai työnsä valmiiksi toissapäivänä.

Viiivästymistyöryhmä ehdottaa perusratkaisuksi esitutkinnan rajaamismahdollisuuksien laajentamista. Ajatuksena on, että laajoissa rikoskokonaisuuksissa – joita esiintyy tyypillisesti talousrikoksissa – tunnustuksen vastapainoksi tutkinta voitaisiin rajata törkeimpiin tekoihin ja jättää lievät tutkinnan ulkopuolelle. Selvittää tulisi työryhmän mukaan sekin, voisiko rikoskokonaisuuksista jättää myös törkeämpiä rikoksia tunnustamisen seurauksena tutkinnan ulkopuolelle. Jotta tunnustuksia saataisiin, tunnustukselle olisi annettava nykyistä suurempi paino rangaistuksen määräytymisessä.

On selvää, että mitä aikaisemmin tunnustus annetaan, sitä suuremmat ovat prosessiekonomiset hyödyt. Tärkeää on myös katsoa asiaa puolustuksen näkökulmasta ja kytkeä avustaja menettelyyn riittävän varhain.

--

Aivan joulun alla hallitus antoikin eduskunnalle esityksen, jolla muiden oikeudenkäyntiasiamiesten ja -avustajien kuin asianajajien ja julkisten oikeusavustajien kelpoisuusvaatimuksia ja valvontaa tiukennettaisiin perustamalla mainittuja asiamiehiä ja avustajia koskeva uusi lupa- ja valvontajärjestelmä.

Hallituksen esityksen mukaan lupajärjestelmän piiriin kuuluvat oikeudenkäyntiasiamiehet ja -avustajat olisivat oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan tehtävässään, samoin kuin tuomioistuimen määräykseen tai avustajanmääräykseen perustuvassa tehtävässä, velvollisia noudattamaan asiallisesti samansisältöisiä ammattieettisiä sääntöjä kuin asianajajat ja julkiset oikeusavustajat.

Lupajärjestelmän piiriin kuuluvat oikeudenkäyntiasiamiehet ja -avustajat olisivat lisäksi valvonnan piirissä ja lähtökohtaisesti samojen kurinpidollisten seuraamusten piirissä kuin asianajajat ja julkiset oikeusavustajat, kuitenkin niin, että henkilön toiminta asiamiehenä tulee tarvittaessa voida yleisesti päättää. Luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien valvonnassa Asianajajaliiton valvontalautakunnalla olisi merkittävä asema. Valvontalautakunnan uudet tehtävät merkitsisivät toisaalta, että valvontalautakuntaa laajennettaisiin yhdellä jaostolla ja että lautakuntaan otettaisiin jäseniksi myös luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia.

Haluan tässä yhteydessä vielä kerran kiittää Asianajajaliittoa hyvästä yhteistyöstä asian valmistelun eri vaiheissa. Uskon ja aion osaltani myötävaikuttaa siihen, että eduskunta saa esityksen käsiteltyä vielä ennen vaalikauden loppua.

--

Lopuksi aivan lyhyesti mainospala asiantuntija-avusteisesta tuomioistuinsovittelusta lasten huolto-oikeudenkäynnin vaihtoehtona. Tammikuun alussa on alkanut kokeilu, jossa Helsingin, Espoon, Pohjois-Karjalan ja Oulun käräjäoikeuksissa on mahdollista päästä sovitteluun, jossa perheasioihin perehtynyttä tuomaria avustaa psykologi tai perheterapeutin koulutuksen saanut sosiaalityöntekijä.

Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeus lupaa mainoksessaan, että sovittelu aloitetaan nopeasti, yleensä kahden viikon sisällä siitä, kun vanhemmat ovat ilmoittaneet halunsa tulla sovitteluun. Sovittelumahdollisuus kannattaa käyttää siksikin, että kahden vuoden kokeilun ajan asiantuntija-avustajan käyttö on osapuolille maksutonta. Toivon, että myös asianajajien välityksellä tieto tästä mahdollisuudesta kulkeutuu asiakkailleen Helsinkiin, Espooseen, Joensuuhun ja Ouluun.